

ПСИХОЛОГІЯ

Л.Дибкова

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОТИВАЦІЇ І УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Питання мотивації є ключовим в будь-якій організації. Ступінь умотивованості співробітників є одним із найважливіших факторів її успішної діяльності. Мотивація формується під впливом певної групи окремих мотивів, потреб, стимулів, ситуаційних чинників.

На успішність навчання також великий вплив має мотивація студентів.

Тому метою нашого дослідження є виявлення факторів впливу на рівень мотивації і врахування їх в навчальній діяльності.

Мотивація є однією із фундаментальних проблем, яка досліджується і вивчається психологами і педагогами. Її значимість пов'язана із аналізом джерел активності індивіду. Складність і багатоаспектність проблеми мотивації обумовлює і множину підходів до розуміння її сутності, природи, структури, використання методів її дослідження. Цьому питанню приділяли велике значення такі видатні вчені як Б.О. Ананьєв, Л.І.Божович, К.К.Платонов, А.М.Леонтьєв, Н.Ф. Талізін, С.Л.Рубінштейн, П.М.Якобсон та ін.

Ось як визначає мотивацію Безпалько: „Мотивація – генетичне намагання людини до самореалізації в певних видах діяльності у відповідності до його природжених задатків–здібностей. Це активне і стійке намагання реалізується у певні досягнення лише тоді, коли виникають (створюються) необхідні умови для цього. В іншому випадку самореалізація у більшій або меншій мірі подавлюється немотивованими видами примусової навчальної діяльності” [1, 142].

Для розвитку індивіду як творчої і самодостатньої людини мотивація має вирішальне значення. „Якщо учень знайде себе, це – постійна і стійка на все наступне життя мотивація навчання, постійна і стійка життєва задоволеність своєю професійною діяльністю, яка стає творчістю, не кажучи вже про поступово виникаючу свідомість про приналежність до певної професійної групи, і поведінки, яка імітує його кращих” [1, 147].

Дж. Равен [3, 71] описує модель Джонсона (рис.1), яка показує, що поведінка індивіду є результатом взаємодії трьох змінних: 1) навиків і здібностей (компетентностей – Дж. Равен); 2) мотивації, 3) ситуації, в якій знаходяться люди.

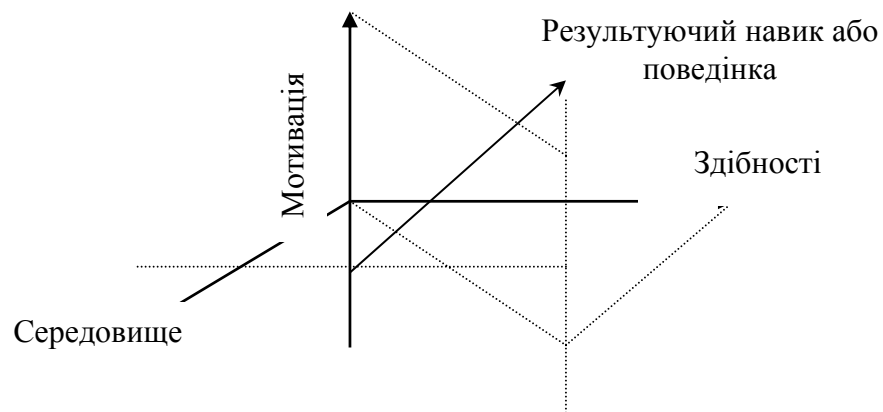

Рис.1. Модель Джонсона, яка показує, що поведінка формується під впливом трьох факторів

Аналізуючи вплив цих факторів, Дж. Равен робить висновок, що компоненти компетентності будуть розвиватися і появлятися лише в процесі виконання цікавої для людини діяльності, тобто мотивація є інтегральною частиною компетентності.

А.К.Маркова визначає, що мотивація навчання складається з багатьох компонентів, які змінюються та вступають у нові стосунки один із одним (ідеали, смисл учення, його мотиви, цілі, інтереси, емоції тощо). Тому „становлення мотивації є не просте зростання позитивного або негативного ставлення до учення, а ускладнення структури мотиваційної сфери, спонук, які до неї входять, встановлення нових, більш зрілих, іноді навіть суперечливих відносин між ними”[5, 31].

Тобто, існування одночасно цілого ряду різного типу мотивів і визначає мотивацію індивіду в даний момент.

Саму ж природу мотиву визначає існування певної комбінації потреб. Потреба, яка реально відчувається людиною, викликає у неї прагнення здійснити конкретні дії, спрямовані на задоволення цієї потреби.

Є.П.Ільїн стверджує, що „мотиву може належати лише стратегія діяльності, а тактика отримання потрібного результату формується вже після формування наміру іншими психофізіологічними структурами і механізмами, які відповідають за виконання прийнятого наміру” [2, 116]. Всі компоненти, які можуть впливати на формування мотиву, він об’єднує у три такі блоки: а) блок потреб (біологічні і соціальні потреби), б) блок „внутрішнього фільтру” (моральний контроль, оцінка зовнішньої ситуації, оцінка своїх можливостей, інтереси, нахили), в) цільовий блок (образ предмету, який може

задовольнити потребу, дія, ціль потреби, уявлення процесу задовольнення потреби). Набір таких компонентів в кожному конкретному мотиві може бути різним. Найбільш сильно мотивують незадовільнені потреби.

Н.Ф. Тализіна, аналізуючи діяльність вчення, окремо виділяє в ній мотиваційно-цільовий компонент. В її дослідженнях також підкреслюється думка, що основу будь-якої діяльності викликають потреби. Спонуками же певної діяльності є не сама потреба, а предмет, адекватний цій потребі. Цей предмет і є мотивом діяльності. Саме мотив спонукає людину прагнути до цілі, виконувати ту чи іншу діяльність. „Як правило, діяльність людини полімотивована, тобто збуджується кількома мотивами. В силу цього одні мотиви є смислоутворюючими, інші виконують роль мотивів-стимулів” [4, 50]. І ефективність навчальної діяльності прямим чином залежить від того, які мотиви студентів є смислоутворюючими. Для успішного навчання необхідно існування пізнавальних мотивів, але вони, на жаль, не завжди мають місце.

Мотиви безпосередньо пов'язані із поведінкою індивіду. Існують дві фундаментальні умови людської поведінки:

- для того, щоб бути умотивованою в певному виді поведінки, особистість повинна переконатися, що існує прямий зв'язок між здійсненою поведінкою та її наслідками.
- наслідки поведінки повинні бути емоційно суттєвими для індивіда, повинні мати для нього певні цінності.

Тобто, мотиваційна поведінка є результатом дії двох факторів: особистого та ситуативного.

Під особистим фактором розуміють мотиваційні диспозиції особистості (потреби, наміри, установки, цінності). Саме вони забезпечують сталість в намаганнях людини до відповідності внутрішнього образу себе і досягненню більш високого рівня зрілості і особистісного зросту. Наявність такої групи мотивів означає, що людина не потребує постійної винагороди за свої зусилля.

На формування ситуативного фактору впливають зовнішні, оточуючі людину умови (поведінка інших людей, стосунки, оцінки, реакція оточуючих):

- минулий досвід успішності навчання в школі;
- метод та методика викладання;
- особистість викладача;
- міжособистісні стосунки в групі;
- статус суб'єкта в колективі.

Людина поводить себе відповідно до того, як вона оцінює навколишню дійсність. Поведінка, яка призводить до позитивних, з

точки зору особистості, наслідків, має тенденцію до повторення і закріплення, і навпаки.

Всі мотиви діяльності поділяють на внутрішні та зовнішні і, відповідно, мотивація буває зовнішня і внутрішня.

Зовнішні мотиви не пов'язані із процесом набуття знань, а із досягненням інших цілей таких як уникнення неприємностей, пов'язаних з неуспішністю, закінчення ВУЗу для отримання в майбутньому престижної роботи тощо. Зовнішніми мотивами є також намагання отримати винагороду, уникнути покарання тощо. Студенти, які мають зовнішню мотивацію, переважно працюють разом із іншими, схильні до частого звертання до викладача за поясненнями, потребують більш інтенсивного зовнішнього підкріплення і більшої систематизації учбового матеріалу. Таким студентам необхідно більша увага зі сторони викладача, який повинен прагнути сформувати та активізувати внутрішні мотиви. При такому підході наголос робиться на зацікавленості студентів в роботі над новим завданням, підготовки до занять, оволодіння новими навичками.

Зовнішнє підкріплення використовують для підтримання та прискорення розвитку внутрішньої мотивації.

Внутрішня мотивація. Як ми вже визначили, спочатку виникає потреба, для задоволення якої виникає абстрактна ціль. Далі відбувається внутрішня і зовнішня пошукова діяльність, під час якої індивідом виконується аналіз існуючих умов і наявних можливостей і усвідомлення цілі. Саме на цьому етапі діяльність викладача може збільшити вмотивованість студента, яка акумулює всю його подальшу навчальну діяльність.

При внутрішній мотивації мотивом є отримання знань по певній дисципліні. Студенти, які мають достатній рівень внутрішньої мотивації, переважно працюють самостійно, можуть більш ефективно організувати свою роботу над навчальним матеріалом, розділяють поставлені цілі і навіть успішно ставлять власні. Такий вид мотивації має найбільш позитивний вплив як на пізнавальні процеси, так і на особистість в цілому. Внутрішньо мотивовані студенти не потребують зовнішніх винагород, винагородою тут виступає отриманий успіх в навчанні. І навіть винагорода в певній мірі руйнує внутрішню мотивацію. Проведене нами дослідження показало, що 30% із опитаних студентів негативно ставляться до публічного визнання своїх досягнень, це необхідно враховувати викладачу і обережно застосовувати винагороду в педагогічній діяльності.

Різні параметри мотивів учення різною мірою піддаються зовнішнім впливам. Легше перебудовуються та формуються

усвідомленість, самостійність виникнення мотиву. Важче формується особистісна значущість того чи іншого мотиву учення, його дієвість.

Значною мірою на мотивацію у студентів впливають результати їх навчальної діяльності. Успіхи надихають їх, а постійно виникаюче відчуття задоволення від досягнутих результатів приводить до стійкого позитивного відношення до своєї діяльності. Постійні невдачі, які повторюються часто, призводять до бажання до зменшення часу для виконання цієї діяльності, заміщенню цілей на більш прості та доступні або до тільки їх мисленевому досягненню чи взагалі до відмови від них.

Для збільшення рівня мотивації студентів ми, проводячи заняття з інформатики, використовували такі фактори впливу:

1. Повна інформаційна забезпеченість студентів. Це передбачало отримання ними на початку кожного семестру такої інформації як перелік питань, які виносяться на кожен практичну роботу, критерії оцінювання робіт, види контролю та графік їх проведення, перелік питань самостійної роботи та ін. Надання повної інформації на початку семестру дає змогу усвідомити і спроектувати загальний обсяг роботи, спонукає студентів до самостійного планування своєї діяльності, наприклад, виконати те чи інше завдання можна і раніше визначеного терміну.

2. Надання студентам певної частки відповідальності за їх навчальну діяльність. Це проявлялося, наприклад, в тому, що в завдання для самостійної роботи ми включали лише питання, а конкретний план і методи їх виконання обирали самі студенти.

3. Навчальний матеріал ми викладали відповідно до принципу максимальної значущості для майбутнього фахівця, тобто професійно орієнтований.

4. Використання проблемності у викладанні навчального матеріалу. Проблемні ситуації ми використовуємо у будь-якому виді навчальної діяльності – на лекціях, практичних заняттях, в завданнях на створення рефератів та виконання самостійних робіт. Навіть незнаходження студентами правильної відповіді, спонукає їх до роздумів, збільшує їх зацікавленість в навчанні.

5. Забезпечення чіткого зворотного зв'язку для отримання студентами оперативної інформації про результати їх навчальних досягнень. При цьому ми прагнули об'єктивно оцінити діяльність кожного, порівнюючи досягнутий ним результат із попереднім рівнем. І відповідно, отримана оцінка відображала зв'язок між прикладеними зусиллями і отриманими результатами.

6. Використання багакритеріальності при оцінюванні. Кожен вид роботи, яку виконують студенти, розкладається на ряд складових,

яка відповідно оцінюється. Наприклад, практична робота студентів на заняттях з інформатики включає такі види діяльності: а) повторення матеріалу, який виноситься на практичну роботу; б) виконання завдання на комп'ютері; в) проведення контрольних заходів (тести, контрольні завдання). Кожну із перелічуваних робіт ми оцінюємо окремо, тобто вона має свою вагу в загальній оцінці.

Можна визначити такі фактори, які формують у студентів позитивного відношення до навчання і збільшують рівень мотивації: а) усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання; б) усвідомлення теоретичної і практичної значення знань, якими вони оволоділи; в) емоційна форма викладення навчального матеріалу; г) показ „перспективних ліній” в розвитку наукових понять; г) професійна направленість навчальної діяльності; д) вибір завдань, які вміщують проблемні ситуації; е) правильно організовані поточні контрольні заходи, що робить навчання студентів більш регулятивним; є) наявність пізнавального психологічного клімату в учбовій групі.

В залежності від виявлених типів мотивації необхідно проектувати методику викладання інформатики і коректувати її для кожного студента, застосовувати ті прийоми і методи, які будуть позитивно впливати на ефективність навчання.

Таким чином, умовою формування мотивів учення студентів буде виступати не просто активна учбова діяльність, а певним чином організована учбова діяльність, яка ґрунтується на індивідуально-орієнтованому підході.

Література:

1. Беспалько В.П. Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия). – М.: Изд-во Московского Психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО “МОДЭК”, 2002.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2002.
3. Равен Джон. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы/Пер. с англ. – М.: “Когито-Центр”, 1999
4. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: Учеб. для студ. сред. пед. учеб. заведений. – 3-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр „Академия”, 2001.
5. Формирование интереса к учению у школьников. /Под ред. А.К.Марковой. – М.:Педагогика, 1986.

Н.Харченко

ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПИТАНЬ РОЗВИТКУ МІРКУВАНЬ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті аналізуються дослідження вітчизняних й зарубіжних учених-психологів, присвячені розвитку міркувань в дітей дошкільного віку.